

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

SG

Dir. Macro-Eco. Vraagst. en
Arbeidsmarkt
Team AEB

Ontworpen door

5.1.2e

Datum

26 maart 2020

Kenmerk**Zaaknummer**

nota

Redeneerlijn, samenvatting en appreciatie van CPB-
scenario's over de coronacrisis

(ter informatie)

Paraaf directeur

1 Algemene redeneerlijn

- Het kabinet zet de gezondheid van burgers centraal. Het beleid is er dan ook allereerst op gericht om de verspreiding van het virus onder controle te krijgen.
- Tegelijkertijd probeert het kabinet met het noodpakket banen en economie de economische gevolgen zoveel mogelijk te beperken. Die maatregelen zijn tijdelijk, nu voor drie maanden. Als het nodig is dan worden ze verlengd, aangepast aan wat er op dat moment nodig is.
- Het CPB laat zien dat in elk scenario dat ze schetsen, er dit jaar een recessie zal zijn. Dit betekent dat iedereen zal gaan voelen dat het minder gaat, dat de werkloosheid toeneemt en bedrijven het voelen.
- De overheid kan gelukkig een groot deel opvangen omdat de begroting er goed voor staat.
- Met het noodpakket aan maatregelen dat we vorige week hebben gepresenteerd, proberen we banen en inkomens te behouden.
- Ook zoeken we naar manieren waarop de bedrijvigheid zoveel mogelijk door kan gaan.
- Hoe lang en hoe diep de recessie zal zijn hangt er vooral van af of hoe snel we het virus onder controle krijgen. In alle gevallen gaan we het merken en proberen we als overheid de effecten zoveel mogelijk te beperken.

2 Samenvatting en conclusies

- Op donderdag 26 maart heeft het CPB vier scenario's gepresenteerd waarbij ingegaan wordt op de economische impact van het coronavirus in 2020 en 2021. In alle scenario's is er sprake van een recessie, verslechterde overheidsfinanciën en oplopende werkloosheid.
- Het bbp krimpt in 2020 met 1,2% tot 7,7% bbp. In drie van de vier scenario's is de neergang dieper dan in de crisis van 2008/2009.
- De werkloosheid loopt in het lichtste scenario slechts beperkt op (4,5%), maar stijgt in het zwaarste scenario tot 9,4% in 2021. In tegenstelling tot de financiële

crisis, raakt deze crisis direct de arbeidsmarkt. De werkloosheid gaat vooral onder schoolverlaters en flexwerker snel toenemen.

- De overheidsfinanciën verslechteren in alle scenario's door de noodmaatregelen. De overheidsschuld komt niet direct in de gevarenzone. In het zwaarste scenario komt de schuld eind 2021 uit op 73,6% bbp.
- Het CPB ging op 3 maart nog uit van 1,4% bbp-groei voor Nederland in 2020 en 1,6% in 2021. juni komt het CPB met een reguliere nieuwe raming. Het coronavirus zal leiden tot een forse bijstelling van de raming.
- De scenario's verschillen vooral in de duur van de contactbeperkingen en de diepte van de economische doorwerking. Bij lange scenario's zijn ook hystereseeffecten mogelijk, waarbij vraaguitval leidt tot een vernietiging van het aanbod.
- De vier scenario's worden in onderstaande tabel weergegeven.

SG
Dir. Macro-Eco. Vraagst. en
Arbeidsmarkt
Team AEB

Kenmerk

Tabel 1. Overzichtstabel van de vier scenario's en de economische gevolgen

Scenario's	Bbp-groei (%)		Werkloosheid (% beroepsbevolking)		EMU-saldo (%bbp)	
	2020	2021	2020	2021	2020	2021
I: 3 mnd. beperkingen	-1,2	3,5	4,0	4,5	-1,3	-0,5
II: 6 mnd. beperkingen	-5,0	3,8	4,2	5,3	-4,6	-2,9
III: 6 mnd. beperkingen, doorwerking negatiever	-7,7	2,0	6,3	8,4	-6,8	-5,7
IV: 12 mnd. beperkingen, aanvullende problemen vanuit buitenland en financiële sector	-7,3	-2,7	6,1	9,4	-7,3	-9,9

- Het CPB doet geen uitspraak over welk scenario het meest waarschijnlijk is. Er zijn namelijk geen harde cijfers bekend. De verschillende scenario's geven alleen een indruk van de orde van grootte van mogelijke uitkomsten en inzicht in de doorwerking van de voornaamste onzekerheden. Hoewel het nog moeilijk is om in te schatten hoe groot de terugval in de economie op dit moment is, lijkt een terugval met 10-15% in het tweede kwartaal van 2020 waarschijnlijk.
- De grootste onzekerheden bij deze scenario's zijn het verloop van de pandemie, de doorwerking van de contactbeperkingen, de effectiviteit van het beleid in binnen- en buitenland en het verloop van de wereldhandel. De duur van de contactbeperkingen die nodig zijn om de verspreiding van het virus in te dammen, is cruciaal voor de economische impact. Daarbij is ook onzeker hoe diep de contactbeperkingen precies ingrijpen op de economie. Het op deze manier tot stilstand komen van delen van de economie is niet eerder vertoond. Een andere onzekerheid is de mate waarin steunmaatregelen succesvol zijn en/of problemen in de financiële sector uitblijven. Deze onzekerheden zijn er ook voor het buitenland, waarbij in het bijzonder de vraag is of ook landen met een slechtere uitgangssituatie in staat zijn de schok het hoofd te bieden.

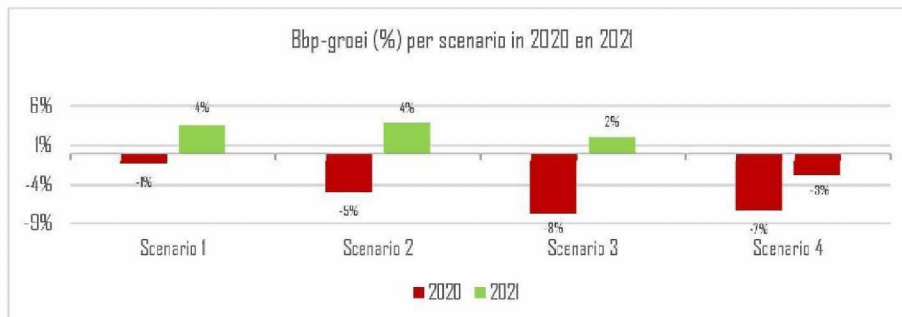
3 Belangrijkste punten van informatie

De vier scenario's

- In het eerste scenario duren de contactbeperkingen drie maanden, wordt vooral een deel van de dienstensector geraakt en treedt herstel direct in het derde kwartaal van 2020 op. Al in 2020 vindt een flink deel van de inhaalgroei plaats.
- In het tweede scenario houden de beperkende maatregelen zes maanden aan, en volgt herstel vanaf het vierde kwartaal van 2020. Ten opzichte van scenario 1 verdiept de economische crisis en wordt ook de industrie zwaarder getroffen. De wereldhandel zakt verder weg, maar grote problemen in de financiële sector blijven uit.
- In het derde scenario houden de beperkende maatregelen ook zes maanden aan, maar gaan we ervan uit dat de schok harder aankomt, en er meer problemen zijn in de wereldeconomie en de financiële sector. De economische terugval duurt hierdoor langer, het economisch herstel treedt pas op in voorjaar 2021.
- In het vierde scenario houden de beperkende maatregelen een jaar aan. Bedrijven en huishoudens vinden wel meer manieren om ondanks de beperkende maatregelen te produceren, te werken en te consumeren. De diepte van de crisis is in dit scenario daarom initieel wat minder dan in scenario 3, maar de recessie houdt anderhalf jaar aan, herstel treedt pas op in de tweede helft van 2021. Door de lengte van de crisis komt de financiële sector in de problemen en worden de problemen vanuit het buitenland groter, hetgeen ook na 2021 zijn doorwerking zal hebben.

SG
Dir. Macro-Eco. Vraagst. en
Arbeidsmarkt
Team AEB

Kenmerk

Figuur 1. In alle CPB-scenario's is er sprake van een recessie

Arbeidsmarkt

- De arbeidsmarkt wordt door de gecombineerde vraag- en aanbodschokken direct geraakt, in tegenstelling tot de financiële crisis.
- De manier waarop sectoren geraakt worden verschilt: contactbeperkingen leggen sommige sectoren vrijwel geheel stil, zoals horeca, evenementen en cultuur. Maar ook andere sectoren moeten terugschalen in capaciteit bijvoorbeeld doordat personeel uit voorzorg thuisblijft, of doordat telewerken minder productief is. Sectoren die sterk leunen op arbeidsmigranten (zoals bouw, land- en tuinbouw) kunnen arbeidskrachten tekortkomen.
- In alle scenario's stijgt de werkloosheid. De werkloosheid loopt in het lichtste scenario slechts beperkt op, maar stijgt in het zwaarste scenario tot boven 9% in 2021. In het tweede scenario stijgt de werkloosheid naar 5,3% in 2021. Dat is gelijk aan de gemiddelde werkloosheid van de afgelopen 30 jaar. Werkloosheid

boven de 6% (2020 in scenario 3 en 4) zagen we voor het laatst in 2015, boven de 8% in 1985.

- De werkloosheid neemt initieel niet veel toe omdat bedrijven graag hun personeel in dienst houden in afwachting op betere tijden. Het noodpakket van de overheid speelt ook een rol.
- Het CPB noemt dat de werkloosheid vooral gaat oplopen voor schoolverlaters en flexwerkers. Het verleden leert dat dit ook te verwachten valt voor laagopgeleiden. Bij een langdurige crisis zullen werknemers met een vast contract ook geraakt worden.
- Als de economie herstelt, dan zal ook de werkgelegenheid weer verder kunnen herstellen. Ook dit kan per sector verschillen: sommige productie zal na de crisis (deels) kunnen worden ingehaald. Voor veel van de nu getroffen diensten, zoals horeca en persoonlijke verzorging, geldt dat veel minder.
- Het CPB waarschuwt voor hysteresis-effecten op de arbeidsmarkt; langdurige werkloosheid kan tot verlies aan inzetbaarheid leiden.

SG
Dir. Macro-Eco. Vraagst. en
Arbeidsmarkt
Team AEB

Kenmerk

Overheidsfinanciën

- Door steunmaatregelen en economische krimp verslechteren de overheidsfinanciën. De overheidsschuld komt niet direct in de gevarezone: in het zwaarste scenario komt de schuld eind 2021 uit op 73,6% bbp, op ruime afstand van niveaus die in de literatuur als risicovol worden aangemerkt. De piek in de vorige crisis kwam uit op 67,8% (2014).
- Hoewel in veel van deze scenario's niet wordt voldaan aan de grenzen uit het Europees stabiliteits- en groeipact (SGP), is het vooralsnog de intentie om de maatregelen uit het noodpakket uit te blijven voeren en automatische stabilisatie (via bijvoorbeeld hogere WW-uitgaven en lagere belastinginkomsten) haar werk te laten doen. Dit helpt de economische neergang zo veel mogelijk te beperken en de duur van de recessie te verkorten. Bovendien, hebben Europese ministers van Financiën de 'algemene ontsnappingsclausule' in het SGP geactiveerd, waardoor de Europese begrotingsregels tijdelijk niet van kracht zijn.

Tabel 2: EMU-saldo (in %bbp) bij de vier scenario's

	scenario 1	scenario 2	scenario 3	scenario 4	realisatie	CEP2020
2019					1,7	
2020	-1,3	-4,6	-6,8	-7,3		1,1
2021	-0,5	-2,9	-5,7	-9,9		0,1

Tabel 3: EMU-schuld (in %bbp) bij de vier scenario's

	scenario 1	scenario 2	scenario 3	scenario 4	realisatie	CEP2020
2019					48,8	
2020	49,9	55,4	60,4	61,7		46,3
2021	48,4	56,1	65,5	73,6		45,2

Appreciatie

Algemeen

- De analyse van het CPB is op macroniveau. Er wordt bijvoorbeeld niet ingegaan op de sectorale gevolgen.
- Er zijn grote onzekerheden en nog nauwelijks harde cijfers. De scenario's kijken alleen naar de economische gevolgen in 2020 en 2021. Het CPB doet geen uitspraken over de duur of verspreiding van de pandemie, of over de waarschijnlijkheid van de scenario's.
- De scenario's kunnen niet worden opgevat als boven- of ondergrenzen. De scenario's geven een intern consistent economisch beeld, gegeven aannames over de duur en diepte van de economische schok. Wanneer risico's zich voordoen kan een scenario dus negatiever uitpakken dan nu wordt verwacht.

SG

Dir. Macro-Eco. Vraagst. en
Arbeidsmarkt
Team AEB

Kenmerk

Scherp naar beneden bijgestelde groeiverwachtingen t.o.v. 3 maart

- In het concept Centraal Economisch Plan van 3 maart ging het CPB nog uit van snelle controle over het virus, geen besmettingen in Nederland en beperkte effecten op de groeicijfers. Deze raming is inmiddels achterhaald. Het meest negatieve scenario van 3 maart raamde, via een afname van de uitvoer, investeringen en consumptie, een verlaging van het Nederlands bbp van 1,4% naar 0,9% in 2020.
- Het meest positieve scenario van 26 maart gaat uit van een krimp -1,2% bbp. Ten opzichte van de raming van 3 maart is dit dus een afname van 2,1%-punt. In het meest negatieve scenario bedraagt de krimp -7,3% bbp, wat een afname van 8,2%-punt t.o.v. 3 maart betekent. Deze aanzienlijke verschillen tonen aan hoe bepalend de duur en verspreiding van het virus zijn voor de groeicijfers.

Positief scenario CPB negatiever dan meest recente raming van de Rabobank

- Het CPB gaat in het meest positieve scenario uit van een krimp van -1,2% bbp in 2020. De Rabobank verlaagde op 20 maart opnieuw de verwachting voor de Nederlandse economie en gaat voor 2020 uit van een krimp van -0,2% (eerder halveerde de Rabobank de groeiverwachting van 1,4% naar 0,7%).

Wereldhandel naar beneden bijgesteld t.o.v. 3 maart en negatiever dan OESO/Rabobank-ramingen

- Er is nog weinig bekend over de omvang van de terugval van de wereldhandel. In de scenario's varieert het CPB van een krimp van tegen de 10% in scenario 1, tot een krimp van bijna 15% in scenario 3. Deze krimp houdt een kwartaal (scenario 1) tot anderhalf jaar (scenario 4) aan.
- De krimp in alle scenario's van 26 maart is groter dan in het meest negatieve scenario van 3 maart en dan de verwachtingen van de Rabobank en de OESO. In het negatieve scenario van 3 maart daalde de relevante wereldhandel met 1,4%-punt in 2020 en 0,3%-punt in 2021. De OESO ging op 2 maart bij een pandemie uit van een halvering van de verwachte globale groei, tot 1,5% in 2020. De Rabobank was op 20 maart nog pessimistischer en gaat bij een pandemie uit van slechts 0,7% globale groei in 2020.

Escalatie Europese schulden crisis

- In scenario's 3 en 4 is er sprake van (forse) kapitaalinjecties in de financiële sector. Het CPB rekent in de zwaarste scenario's echter nog niet met een Europese schulden crisis, waarmee de economie nog hardere klappen zou kunnen krijgen.